

Grzegorz WIŚNIEWSKI

Programme for the reinstatement of the Peregrine Falcon *Falco peregrinus peregrinus* in Poland

Wiśniewski G. 1995. Programme for the reinstatement of the Peregrine Falcon *Falco peregrinus peregrinus* in Poland. Acta orn. 30: 73-78.

Abstract. Reintroduction of Peregrine Falcons in Poland begun 1990 by Polish Hunting Association and Provincial Office of Włocławek. 1992 an agreement, aimed for reinstate Peregrine in Poland, was signed by four interested institutions and it was approved by the Minister of Environmental Protection. Poland has now four centers for the breeding Peregrine Falcons. It is planned that reintroduction work will center on areas of protected nature in NW Poland, in east-central region and in the mountain belt in the southern region. The main method applied is "hacking" from artificial nests. The result of the Programme is 51 young Peregrine released up to the year 1994.

Key words: Peregrine Falcon *Falco peregrinus*, reintroduction, Poland, protection of nature.

Provincial Board of the Polish Hunting Association, ul. 3-go Maja 22, 87-800 Włocławek, POLAND

Received - March 1995, accepted - June 1995

THE SETTING-UP OF THE PROGRAMME

It was considered essential for Poland to join the efforts of other European countries in reinstating the species. The choice faced were stark: to accept the irretrievable loss of one of the best-known species of raptor, or to join the world movement aimed at active rescue work. Choosing the latter course, groups of falconers began, in the 1980's, to co-operate with the Polish Hunting Association and the Provincial Office in Włocławek in preparation for an action to reinstate the species. Co-operation also involved breeders and specialists from Germany who had mastered the methods involved in both breeding and reintroduction. The essential basic breeding material was brought together and the appropriate staff trained. Reintroductions in Poland began in 1990, and the work was successful in gaining widespread support from hunters, foresters and those active in nature conservation.

The programme was approved by the Minister of Environmental Protection, Natural Resources and Forestry, and provided a basis for the signing, in Ciecchocinek on 16.10.1992, of an agreement concerning

principles for co-operation to reinstate the Peregrine Falcon in Poland. In the agreement, the parties taking part (the Polish Hunting Association, the Provincial Office in Włocławek, the Provincial Office in Kraków and the Foundation "Active Protection of Threatened Birds") declared their intent to undertake and continue joint work on the matter in question.

THE AIM OF THE PROGRAMME

The aim of the Programme is to establish, within Poland, a stable, self-sustaining and well-functioning population of Peregrine Falcons. In accordance with the situation pertaining to the past, the populations should consist of a sub-population inhabiting lowland areas and nesting in forests or trees, as well as a sub-population inhabiting mountains or large cities and nesting on rocks or tall buildings.

The aim expressed in this way is in full accord with international efforts and agreements relating to the reinstatement of the Peregrine. Indeed, the agreement also constitutes an integral part of worldwide efforts to help the species.

THE BREEDING BASE

Poland now has four centres for the breeding of Peregrine Falcons. These constitute the breeding base from which material for reintroduction can be obtained. The centres in question are:

1. The Research Station of the Polish Hunting Association in Czempień, which is involved in reintroduction in the west and south-west of Poland,
2. The Centre for the Rehabilitation and Breeding of Protected Birds in Włocławek, which is involved in reintroduction in the centre and north-east of Poland,
3. The Institute of Applied Zoology of the Kraków Agricultural Academy, which is joining with the Provincial Office in Kraków in the work to reintroduce the species to south-eastern and southern parts,
4. Private breeder dr. G. Trommer in Lasocice, near Leszno, who has supported the reintroductions carried out by the other three by providing breeding material

AREAS OF REINTRODUCTION

It is planned that reintroduction work will centre on a network of legally-protected areas within which maximum help will be available, along with the best care and protection of the settled (and hopefully later breeding) falcons. Three regions are involved:

- the northwest, including well-forested parts of the Polish lowland relatively adjacent to the Brandenburg area of Germany, whose analogous programme is co-operating closely with the one in Poland. Increased in this way are chances for the creation in the zone of a tree-nesting sub-population formed from reintroductions on both sides of the Polish-German border,
- the east-central region, including areas of the Polish lowland with less numerous large forest complexes, but with ecological links to the great forests of eastern Poland and neighbouring Belarus. The whole region was once inhabited by peregrines, and single pairs probably persist to this day,
- the southern region, taking in the belt of Sudetic, Tatra, Pieniny and Beskid Mountains. These areas were once inhabited by cliff-nesting sub-populations of the species. Considerable efforts are cur-

rently being made to reintroduce the species to the German Elbsandsteingebirge, which lies to the west of the aforementioned belt of mountains.

BREEDING AND REINTRODUCTION METHODS

Breeding on the basis of pairs is recognized as the optimal method in Polish conditions. However, the need for birds is such that breeding by means of artificial insemination is also indicated. It is taken as read that the birds to be reared for reintroduction are to be those confined to the nominate form *Falco peregrinus peregrinus*, since the populations once occurring throughout Poland were of this subspecies. The leading method of reintroduction is the process of "hacking" from artificial nests. Such nests may be located on existing structures (like firewatching towers in forests and tall buildings in towns and cities), as well as on other constructions placed in forest trees or on rocks in the mountains. A second method may involve fostering in the nests of other birds of prey – although this requires further work and evaluation.

THE PROGRAMME COUNCIL

The work within the framework of the Programme for the reinstatement of the Peregrine Falcon in Poland is being coordinated by a Programme Council whose tasks are:

- to define the principles by which the reintroduction is to be carried out,
- to give opinions on applications for the financing of different centres,
- to provide assistance to newly-established centres,
- to draw up reports on the implementation of the Programme,
- to maintain contacts with the nature conservation authorities of the State administration, as well as with other institutions,
- to maintain working contacts with foreign organizations also involved in schemes for the reintroduction of the Peregrine Falcon.

Those engaged in the implementation of the Programme combine their substantive work with efforts to gain publicity for what they are doing. These efforts may involve the Programme Council, or may be independent of it.

RESULTS

The work carried out within the programme, and results achieved, are presented at this Symposium by Bonczar (1995), Pińkowski (1995), Trommer (1995) and Sielicki & Sielicki (1995). Total of 51 young were released in 10 areas during the years 1990-1994

Translated by dr. James Richards

REFERENCES

- Bonczar Z. 1995. Initial attempts at reintroducing the Peregrine Falcon *Falco peregrinus* to the Pieniny National Park (Poland). *Acta orn.* 30: 79-82.
- Pińkowski M. 1995. The role of the Research Station of the Polish Hunting Association in the attempts to reinstate the Peregrine Falcon *Falco peregrinus* in Poland. *Acta orn.* 30: 83-86.
- Trommer G. 1995. [Adoption of young Peregrine Falcons *Falco peregrinus* by Goshawk *Accipiter gentilis*]. *Acta orn.* 30: 87-92.
- Sielicki C., Sielicki J. 1995. Reintroduction of the Peregrine Falcon *Falco peregrinus* by hacking in the region of Włocławek (Poland) – method and preliminary results. *Acta orn.* 30: 93-96.

STRESZCZENIE

[Program restytucji sokoła wędrownego w Polsce]

GENEZA PROGRAMU

Począwszy od lat pięćdziesiątych nastąpił na obszarze prawie całego światowego arealu występowania sokoła wędrownego katastrofalny spadek liczebności większości jego populacji. Wiele z nich wygasło zupełnie. Dotyczy to między innymi europej-

skiej populacji nadrzewnej, której areal obejmował całą nizinę środkowo-wschodniej Europy. Wielu badaczy ptaków drapieżnych główny powód wyginienia sokoła wędrownego upatruje w toksycznym działaniu biocydów z grupy chlorowanych węglowodorów, krążących z obiegiem materii w ekosystemach i kumulujących się w ich łańcuchach pokarmowych. Końcowymi ogniwami takich łańcuchów są niektóre gatunki ptaków drapieżnych, w których organizmach dochodzi do nadmiernego odkładania się toksycznych substancji, co w następstwie powoduje poważne zakłócenia w procesie rozrodczym. Wprowadzony w latach siedemdziesiątych zakaz stosowania insektycydów chlorowcopochodnych w Europie i Ameryce Północnej spowodował z czasem znaczące obniżenie się poziomu ich metabolitów w środowisku naturalnym, co dla sokoła wędrownego i nie tylko dla niego mogło oznaczać szansę powrotu. Przy liczebnie bardzo niskich już resztkach jego populacji oraz występującym konserwatywnym gniazdowym, byłby to jednak proces bardzo powolny.

Aktywna ochrona sokoła wędrownego poprzez rozmnażanie go w warunkach wolierowych, a następnie introdukowanie wyhodowanych osobników w celu zasilenia lub odtworzenia wolno żyjących populacji nie jest zadaniem dla jednego tylko albo nawet dwóch czy trzech, krajów naszego kontynentu. Forma nominatywna sokoła wędrownego zasięgiem swego występowania obejmuje bowiem ogromną część Europy, czyli obszary zdecydowanie ponadregionalne. Terytorium Polski stanowi centrum populacji o specyficznej cesze, mianowicie gnieźdzenia się na drzewach w starych gniazdach innych ptaków.

Udział Polski w europejskich wysiłkach na rzecz restytucji sokoła wędrownego wydaje się konieczny. Stoimy przed alternatywą – albo beczynnie przyglądać się jak bezpowrotnie ginie jeden z najbardziej znanych gatunków ptaków drapieżnych na naszych ziemiach, albo też przyłączyć się do światowego ruchu na rzecz jego ratowania. Wybierając ewentualność drugą, już w latach osiemdziesiątych grupa sokolników we współpracy z Polskim Związkiem Łowieckim i Urzędem Wojewódzkim we Włocławku, rozpoczęła przygotowania do akcji restytucji tego gatunku. Współpracując głównie z hodowcami i specjalistami z Niemiec opanowano metody hodowli i reintrodukcji. Zgromadzono niezbędny, podstawowy materiał hodowlany i wyszkołono odpowiednią ka-

dre. Od 1990 roku prowadzone są w Polsce reintrodukcje. Udało się również zjednać dla tej sprawy szeroką rzeszę myśliwych, leśników i działaczy ochrony przyrody, szczególnie z terenów na których reintrodukcje te przeprowadzano. Wydatki związane z realizacją prac zostały pokryte m.in. ze środków Polskiego Związku Łowieckiego, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Ekofunduszu, Urzędów Wojewódzkich i Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Włocławku i Krakowie, Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego, a ostatnio również ze środków Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu i Brodnickiego Parku Krajobrazowego.

Program został zatwierdzony przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Na tej też podstawie w dniu 16.10.1992 roku w Ciechocinku zostało spisane porozumienie w sprawie zasad współpracy w zakresie restytucji sokoła wędrownego w Polsce, w którym umawiające się strony, tj. Polski Związek Łowiecki, Urząd Wojewódzki we Włocławku, Urząd Wojewódzki w Krakowie i Fundacja "Aktywna Ochrona Ptaków Ginących" deklarują intencję podjęcia i prowadzenia wspólnych działań w powyższej sprawie. Porozumienie to zostało spisane w obecności przedstawicieli wszystkich Urzędów Wojewódzkich (Wydziałów Ochrony Środowiska) i Przewodniczących Zarządów Wojewódzkich Polskiego Związku Łowieckiego z całego kraju.

CEL PROGRAMU

Celem Programu jest odtworzenie na terytorium Polski stabilnej, samoreprodukującej się i dobrze funkcjonującej populacji sokoła wędrownego. Zgodnie z sytuacją, jaka istniała w dawnych latach, powinna się ona składać z subpopulacji zasiedlającej tereny nizinne, a gnieźdzącej się w lasach na drzewach oraz subpopulacji zasiedlającej góry oraz duże miasta, a gnieźdzącej się na skałach lub wysokich budynkach.

Tak stawiany cel jest w pełni zbieżny z międzynarodowymi dążeniami i ustaleniami w zakresie restytucji sokoła wędrownego i w uzgodnieniu stanowi też część składową ogólnostanowiskowych starań o ratowanie tego gatunku.

BAZA HODOWLANA

W Polsce istnieją obecnie cztery ośrodki hodowli sokołów wędrownych, stanowiące bazę hodowlaną w której uzyskuje się materiał do reintrodukcji:

1. Stacja Badawcza Polskiego Związku Łowieckiego w Czempiniu, która prowadzi reintrodukcje w części zachodniej i północno-zachodniej Polski,

2. Ośrodek Rehabilitacji i Hodowli Ptaków Chronionych we Włocławku, który prowadzi reintrodukcje w części centralnej i północno-wschodniej Polski,

3. Instytut Zoologii Stosowanej Akademii Rolniczej w Krakowie, który wspólnie z Urzędem Wojewódzkim w Krakowie prowadzi reintrodukcje w części południowo-wschodniej i południowej Polski.

4. prywatna hodowla dr Gunthera Trommera w Lasocicach koło Leszna, która wspiera materiałem hodowlanym reintrodukcje prowadzone przez poprzednio wymienione ośrodki.

Dla uzyskania docelowej liczby 60 sztuk odchowanych młodych sokołów rocznie łączne stado rozrodzycze w wolierach powinno ulec dalszemu powiększeniu do ok. 30 par hodowlanych. Z liczby 60 wyhodowanych rocznie sokołów 50 ptaków zostanie wypuszczonych na wolność. Pozostałe będą służyć jako uzupełnienie stada rozrodzyczego w wolierach.

Zakłada się, że mogą powstawać nowe ośrodki hodowli sokoła wędrownego, które jednak mogą działać tylko pod fachowym nadzorem i muszą zostać włączone do Programu.

TERENY REINTRODUKCJI

Przy określaniu głównych rejonów reintrodukcji sokoła wędrownego uwzględniono dane o dawnym areale jego występowania w Polsce, powiązania z międzynarodowymi programami restytucji tego gatunku, w tym zwłaszcza bilateralne ustalenia z Niemcami, aktualne aspekty geo-fizjograficzne, jak również uwarunkowania wynikające z położenia geograficznego ośrodków hodowli sokoła w systemie podziału administracyjnego kraju. Akcje reintrodukcji planuje się oprzeć o sieć obszarów prawnie chronionych, w których można spodziewać się maksymalnej pomocy w ich przeprowadzaniu oraz najlepszej opieki i ochrony zasiedlanych sokołów i ewentualnie potem występu-

jących na miejscu ptaków lęgowych. Dotyczy to trzech regionów:

- Północno-zachodni – obejmujący obszary niżu polskiego o dużym stopniu lesistości. Istnieje tu ścisła współpraca z analogicznym programem niemieckim w sąsiedniej Brandenburgii. Tym samym wzrastają szanse na utworzenie się w tej strefie subpopulacji nadrzewnej wywodzącej się z introdukcji polskich i niemieckich.
- Centralno-wschodni – obejmujący obszar niżu polskiego o mniej liczebnych dużych kompleksach leśnych, będących jednak łącznikiem ekologicznym do wielkich lasów na wschodzie kraju i na terenie Białorusi. Cały ten region był kiedyś zasiedlony przez sokoły wędrowne, a pojedyncze pary prawdopodobnie występują tu jeszcze do dziś.
- Południowy – obejmujący pasmo gór (Sudety, Tatry, Pieniny, Beskidy). Są to obszary kiedyś zasiedlone przez subpopulację naskalną sokoła wędrownego. Aktualnie trwa intensywne akcja reintrodukcji tego gatunku na terenie Niemiec (Elbsandsteingebirge) od strony zachodniej wymienionego pasma gór. Założenia tamtejszego programu przewidują przyszłe rozprzestrzenienie się powstałej populacji inicjalnej ku wschodowi, czyli na tereny Czech i Polski. Równoległa akcja na terenach polskich gór przyspieszy proces ponownego zasiedlania całego pasma górskiego.

METODY HODOWLI I REINTRODUKCJI

Jako optymalną w polskich warunkach uznaje się hodowlę sokołów w parach. W miarę potrzeb wskazane jest jednak również prowadzenie hodowli metodą sztucznego unasieniania.

Przyjmuje się, że do celów reintrodukcji hodowane są wyłącznie sokoły formy nominatywnej – *Falco peregrinus peregrinus*, do której należała populacja ongiś występująca na terenie Polski.

Jako wiodącą metodę reintrodukcji uznaje się metodę oblotu (hacking) ze sztucznych gniazd. Mogą być one umieszczane zarówno na istniejących urządzeniach, takich jak wieże przeciwpożarowe w lasach, wysokie budowle w miastach, itp., bądź jako niezależne konstrukcje umieszczane w lasach na drzewach, a w górach na skałach. Drugą metodą może być adopcja

obca w gniazdach innych ptaków drapieżnych, która jednak wymaga jeszcze dopracowania i sprawdzenia.

PROWADZENIE REJESTRÓW

Rejestry prowadzone są przez poszczególne ośrodki hodowli sokoła i Urząd Wojewódzki we Włocławku. Roczne sprawozdania z realizacji Programu oraz informacje o zmianach stanu liczebnego sokołów wędrownych znajdujących się w hodowlach wolierowych sygnatariuszy Rada przedstawianego Programu składa corocznie Ministrowi Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, w pełnym porozumieniu z kierownikami poszczególnych ośrodków oraz sygnatariuszami porozumienia w sprawie zasad realizacji Programu. Równocześnie przedkładane są zamierzenia na rok następny, które po zasięgnięciu opinii Państwowej Rady Ochrony Przyrody wymagają akceptacji Głównego Konserwatora Przyrody.

RADA PROGRAMU

Dla koordynacji realizacji Programu restytucji sokoła wędrownego w Polsce powołana została Rada Programu, której zadaniem jest:

- określanie zasad przeprowadzania reintrodukcji,
- opiniowanie wniosków o finansowanie poszczególnych ośrodków,
- udzielanie pomocy nowopowstałym ośrodkom,
- opracowywanie sprawozdań z realizacji Programu,
- utrzymywanie kontaktu z władzami ochrony przyrody, administracją państwową i innymi instytucjami,
- utrzymywanie kontaktu roboczego z zagranicznymi organizacjami realizującymi programy reintrodukcji sokoła wędrownego.

W skład Rady Programu wchodzi przedstawiciele wszystkich instytucji – sygnatariuszy Porozumienia o realizacji Programu oraz kierownicy lub właściciele hodowli zamkniętych realizujących Program. W posiedzeniach Rady biorą również udział przedstawiciele państwowych organów ochrony przyrody.

INNE DZIAŁANIA, REZULTATY

Poza działalnością czysto merytoryczną realizatorzy Programu wspólnie z Radą Programu lub samodzielnie zajmują się również pracą propagandową. Ten zakres działalności wymaga jednak dalszego rozwoju i dopracowania szczegółów. Dotychczas zrealizowano np. ze środków finansowych Wojewody Włocławskiego film szkoleniowo-propagandowy pt.: "Powrót sokoła wędrownego". Nieodzowne jest wypracowanie szczegółowych form współpracy z młodzieżą i całym społeczeństwem, a nade wszystko z wszystkimi środowiskami ornitologicznymi w Polsce. Jest to w najbliższym czasie zadanie pierwszoplanowe. Chodzi tu przede wszystkim o zjednoczenie

wszystkich zainteresowanych środowisk wokół najważniejszego celu – ratowania gatunku.

Przedstawiony tu program został opracowany przez wiele osób, zarówno spośród zajmujących się bezpośrednio hodowlą i restytucją sokoła wędrownego, jak i spośród przedstawicieli administracji państwowej oraz działaczy Polskiego Związku Łowieckiego.

Dotychczasowe działania zrealizowane w ramach Programu i osiągnięte wyniki przedstawili na tym Sympozjum Bonczar (1995), Pinkowski (1995), Sielicki & Sielicki (1995) oraz Trommer (1995). Ogółem w latach 1990–1994 reintrodukowano w 10 regionach 51 młodych sokołów.